

**«ОДНЕ ГОВОРЯТЬ, А ІНШЕ ДУМАЮТЬ»:
УЧАСТЬ ПОСОЛЬСЬКИХ МІСІЙ
У ХОДІ АВАРО-РОМЕЙСЬКОЇ ВІЙНИ 568–570 pp.**

Володимир Лагодич

**«THEIR INTENT WAS DIFFERENT FROM WHAT THEY PROFESSED»:
THE PARTICIPATION OF AMBASSADORIAL MISSIONS
IN AVAR-ROMAN WAR 568–570**

Volodymyr Lahodych

The involvement of the Avar nomad horde in 557/558 in the political system under the leadership of Constantinople coincided with the appearance of the formers in the Eastern part of Europe. Upon signing the agreement in 557/558 A.D., under which nomads became federates of the Empire, the parties upheld the power balance in Balkan and Black Sea coast regions until the death of Justinian I in 565. According to this agreement, Avar Khagan Bayan I undertook to defend the Danube Limes of the Empire provided that basileus would pay and provide supplies and, in perspective, – would give territories of Moesia and Pannonia provinces to nomads for settlement. Also, during this short period, the Avar nobility tried to form their own political course, as opposed to the actions of Roman emperors. Romans, though, aimed at decentralizing the threat from barbarians.

In practice, it led to a spontaneous, expansionist politic of Avars inside the Roman Empire's sphere of interests in Central-Eastern Europe. This included: Avar raids on Antes tribals, Romei federates since the 60s of VI cent. A.D; territorial claims to Constantinople; provision and payment demands, and also misinforming Justinian the Great by Avar ambassadors. After Justin II (565–578) sat on the throne in Constantinople, Bayan I continued his attempts to quit diplomatic dependence of the Empire. As a result, the successor of Justinian the Great, Justin II, tried to cut down the Gordian knot in relations with nomads, which provoked the short-term armed confrontation.

Just like nowadays, at the time of the conflict, opponents repeatedly made use of diplomatic parleys as a way to exert pressure on their enemy. Apart from that, both parties, during the war, enlisted support from the third sides, negatively disposed against the Empire (Francs, Langobards) on the one hand and the newly formed Khaganate (Turks) on the other.

Keywords: Avar Khaganate, Byzantine Empire, Justin II, diplomatic relations, Turks, Kingdom of the Franks, Kingdom of the Lombards.

Проблематика військово-політичних відносин кочових орд та Римської імперії не до кінця розкрита в історіографії до сьогодення. Основними причинами цьому слугують репрезентація варварських народів у тогочасних римських джерелах (поданих в контексті дихотомії «ми/вони»), так і аспектами загальноісторичних проблем пізньої Античності та раннього Середньовіччя (від впливу Великого переселення народів на військово-політичні зв'язки в Центральній та Східній Європі до питань етнічної історії конкретних кочових етносів).

Окреме місце в даному контексті займають відносини Східного Риму з аварами – їх переорошення із союзницьких до антагоністичних. Першим збройним конфліктом сторін стала війна 568–570 pp., викликана з одного боку, двоякою політикою номадів щодо РOMEї, та з іншого – прямолінійністю тодішнього автократора Юстина II (565–578), якому очевидно бракувало політичного досвіду, навідрізку від попередника на престолі. Зіграла свою роль і економічна криза в середовищі Імперії, яка намітилась ще на час правління Юстиніана I.

Серед останніх досліджень, проблематика відносин аварів та Візантійської імперії стала дотичною темою напрацювань ряду авторів (Жданович 2016, с. 881–893; Жданович 2019,

с. 8–29; Мельник 2020, с. 41–70; Митрофанов 2016, с. 359–367; Пилипчук 2016, с. 128–130, Пилипчук 2018, с. 391–398). Разом з тим, наведені дослідження носять узагальнюючий характер щодо історії аварів. Особливості перетікання конкретних військових кампаній за участі аварів в історіографії оминають.

Іл. 1. Провінція Паннонія II діоцезу Фракія на карті Римської імперії епохи Домінату. Приблизні межі території вздовж р. Сава, відведені для розселення аварів за договором 557/558 р., обведені. Джерело: <https://commons.wikimedia.org>

Розкрити дипломатичний аспект протистояння новоутвореного Аварського каганату та Рومейської імперії на час правління Юстина II дозволяє ряд історичних творів VI–VIII ст. Основне місце серед них займає «Історія» Менандра Протектора (Menander 1985, р. 307). Основною його темою є концентрація на зовнішньополітичному житті Ойкумени, центром якої виступає Імперія.

Відносини аварів з Королівством Меровінгів описує «Історія франків» Григорія Турського (Gregory 1916, р. 284). Її автор у 10 книгах охоплює події від створення світу до 591 р. Для дослідження використовувалась IV книга «Історії...», в котрій описуються події 544–575 рр. Останнім джерелом наративного характеру для нашої розвідки виступила II книга «Історії лангобардів» Павла Варнефріда Диякона (Paul 1907, р. 479). Даний хроніст, на відміну від попередників, не був очевидцем описуваних подій. Однак, повідомлення «Історії лангобардів» дозволяють відтворити приблизну хронологію перетікання аваро-лангобардських відносин у останній третині VI ст.

Переходячи до висвітлення специфіки аваро-ромейських відносин наприкінці 60-х років VI ст., підкреслимо, що нагнітання у відносинах аварів та Імперії простежуються одразу після укладення поміж сторонами договору, за яким кочовики ставали федератами ромейв.

До 565 р. Каганат дотримувався умов федеративного договору із Візантією, паралельно збільшуючи військову потугу. Зокрема, у цьому проміжку, авари напали на землі антів (які були союзниками Візантії) (Menander 1985, р. 51). Загалом, специфіку тодішньої політики Баяна щодо Імперії передав Менандр, цитуючи одного з представників кочової знаті: «[авари]...одне говорять, а інше думають, живають найпомірніші слова, прикриваючи лагідністю брехню...».

Оскільки договір між сторонами, попри набуття формального характеру, потребував поновлення у зв'язку зі смертю Юстиніана Великого, у 565 р. авари надсилають до нового імператора Юстина II (іл. 2) нове посольство. Знать кочовиків підтвердила договір та запросила «...ще дарів та золотих тканин» (Menander 1985, р. 93), повідомивши, що розбили «всіх ворогів Імперії, які спустошували Фракію». Менандр прямо свідчить про брехню з їх боку – «насправді, від вторгнень [аварів] постраждали анти й утургури, які були союзниками Імперії, а з кутригурами, які були ворогами [Візантії], авари домовились [очевидно, для подальшого спільного нападу на ромеїв]». Юстин II відмовив дипломатам, вказавши на те, що авари «не обдурять нас лестощами, не налякають погрозами», а базилевс «дасть [кочовикам] більше, ніж батько мій [Юстиніан], заставить прийти в себе, бо вас [аварів] вразила гординя» (Menander 1985, р. 95).

Іл. 2. Візантійський імператор Юстин II (565–578), зображений на семіссисі (аверс). Легенда на аверсі: «*D[omi]n[u]s IVSTINVS P[ater] P[at]riae AVG[ustus]* [лат. «Володар Юстин, Батько Батьківщини, Великий»]». Легенда на реверсі: «*VICTORIA AVGGG* [лат. «Перемога Трьох августів (очевидно, малась на увазі Юстин II та його попередники на престолі – Юстиніан I та Юстин I)»], нижче – «*CON[stantinopolis] OB[RYZA]* [лат. «Константинополь. Чисте золото»]». Переклад легенд наш, джерело зображення: <https://www.wildwinds.com>

Реакція імператора на прохання послів призвела до формування Баяном I (562–602) союзу із лангобардами у 568 р. та укладення миру із королем Австралії Сигібертом I (561–575), на державу якого номади здійснювали набіги з 566 р. Примітним у цьому контексті є повідомлення Григорія Турського у IV книзі «Історії франків» за це же рік: «Баян оголосив, що не затримається у землях франків за умови, що ті йому надсилатимуть продовольство» (Gregory 1916, р. 91).

У результаті, того ж року на територіях від Верхньої течії Дунаю (ареал проживання гепідів) до візантійських провінцій Паннонія та Фракія розгортається війна, основними учасниками в якій виступають авари та Візантія. Перші при цьому виступили ініціаторами конфлікту, вимагаючи у Візантії можливості поселитись у Паннонії. Доступ до цієї провінції надавав можливість аварам здійснювати набіги на Константинополь, а також контроль над містом Сирмій (суч. Белград, Сербія), яке кочовики взяли в облогу. Варто також зазначити, що сам Юстин II також готувався до нападу номадів, уклавши союз із тюрками. Цілком можливо, що обидві сторони були усвідомлені у підготовці супротивника до конфлікту.

Характерним для конфлікту була участь посольств. Так, у 568 та 569 рр. авари надсилають до візантійців три місії, про які вказує Менандр. Історик також згадує ім'я очільника місій кочовиків – Таргітій. Вимоги номадів у всіх випадках зводились до «дарів, які раніше давав [Юстиніан] й тих, які виплачувались булгарам й видачі усіх гепідів», на котрі Юстин II «відповідає з презирством» (Menander 1985, р. 143).

Наступна задокументована місія послів кочовиків у Константинополі датована 570 р. під головуванням дипломата Апісха, який оголосив ту ж пропозицію до перегляду союзу із ромеями. Разом із тим, Юстин II до уваги ініціативи не прийняв. Цього ж року, після невдачі переговорів із базилевсом, Апісх звернувся до коміта кавалерійського підрозділу ескуітів Тиберія Константина – співправителя Юстина із 574 р. Зрештою, в ході перемовин із стратигом, сторони досягли умов продовження союзу, відповідно яких: до авар застосовувалась політика «мирної» нейтралізації шляхом виховання дітей «князів» кочовиків у римському середовищі; Константинополь зобов'язувався надати Каганату території Паннонії II. Базилевса, однак, цей проект продовження федеративного договору не влаштував. Останній проголосив, що «помириться з аварами лише в тому разі, якщо отримає деяких дітей хагана» (Menander 1985, р. 149).

У будь-якому разі, візія імператора Юстина на стосунки з Кагантом була остаточною та призвела до зіткнення ромеїв із кочовиками протягом цього року, яку Менандр не локалізує географічно (Menander 1985, р. 149–151). У підсумку, бойові дії протягом 570 р. мали наслідком відновлення переговорів між сторонами та затвердження, очевидно, попереднього плану договору (Menander 1985, р. 151).

Зближення аварів та Візантії потягло негативну реакцію з боку тюркського вождя Тюрксанфа. Останній вказав, що авари є його «вархонітськими рабами...котрі будуть роздавлені копитами його коней», а самі тюрки дійдуть до «країн Заходу, перейшовши Дунай» (Menander 1985, р. 175). Це було викликане як одностороннім порушенням союзу, який тюрки уклали з Візантією, так і колишнім залежним становищем аварів відносно тюрків.

Уклавши мирний договір з Візантією у 570 р., Баян на короткий час переводить вектор своєї зовнішньої політики на західний напрям, до Королівства франків, лангобардів. Війна 568–570 рр. з ромеями була першим зіткненням Каганату із супротивником, який мав перевагу у якості озброєння і тактиці.

Про політику кочовиків щодо майбутніх союзників повідомляє Павло Диякон (Paul 1907, р. 50). Так, у 568 р., авари виступили учасниками суперечок між власне лангобардами та гепідами – фактично, суперечка між синами королів племен, Альбоїном та Турінзідом, призвела до ескалації між ними відносин, де кочовики виступили союзниками лангобардів. У підсумку, це призвело до укладення чергового договору вже між королем Альбоїном та Баяном I, за яким «лангобарди покидали Паннонію на користь дружніх до них гуннів,...названих аварами, за можливості свого повернення туди при нагоді» (Paul 1907, р. 62).

Очевидно, після останнього Баян I уклав мир із королем Сигібертом, про який згадував Менандр. У таких умовах, кочовики продовжили здійснювати набіги у більшій мірі на Державу франків – свідчення про поновлення контактів з Візантією відносяться до 578 р., коли, як вказує Менандр «Еллада була спустошена склавинами..., [на що] василевс направив послів до князя аварів Баяна» (Menander 1985, р. 193). У відповідь на прохання ромеїв допомогти з обороною Дунайського лімесу, каган, який «не був тоді недругом» Візантії, спорядив похід у стан слов'ян.

Іл. 3. Візантійський імператор Тиберій II Константин (578-582), зображений на семіссисі (аверс). Легенда на аверсі: «D[omi]N[us] CONSTANTINVS P[ater] P[at]riae A[u]G[ustus] [лат. «Володар Константин, Батько Батьківщини, Великий»]». Легенда на реверсі: «VICTOR TIBERII ANTIQVVS [лат. «Переможець Тиберій, Антський»]», нижче – «CON[stantinopolis] OB[RYZA] [лат. «Константинополь. Чисте золото»]». Судячи з титулатури на реверсі, чеканена протягом 578 р. Переклад легенд наш, джерело зображення: <https://coins.labarum.info>

Авари, бачачи можливість заволодіти Паннонією, уклали у 580 р. союз із Тиберієм II (іл. 3), попередньо надіславши послів до склавинів. Зближення з останніми потягло за собою чергову війну з Візантією, де посол аварів Солах наполягав на «поверненні земель гепідів з містом Сирмієм» (Menander 1985, р. 225). Зрештою, отримавши Сирмій від Тиберія II й уклавши договір на умовах «білого миру» у 582 р., авари мали намір продовжити війну.

Таким чином, період 565–570 рр. у контексті аваро-ромейської дипломатії відзначився закономірним розвитком антагонізму сторін, закладеного двоякою політикою Баяна I щодо Імперії,

а також небажанням Юстина II підтримувати федеративний договір у *de-facto* односторонньому порядку. Посольський апарат аварів спрямував свої зусилля на дезінформацію базилевса та на формування союзів із лангобардами та франками. В подальшому, відносини новоутвореного Каганату та РOMEї відзначились розгортанням короточасних військових дій аварів супроти Візантії. Ці кампанії, на нашу думку, заслуговують окремого розгляду зважаючи як на специфіку протиборчих сторін з точки зору дипломатії та мілітарної історії, так і з візії цивілізаційного протистояння пізньої Римської імперії, як частини Античного світу та аварів, як представників варварського світу.

Список джерел та літератури

ЖДАНОВИЧ, О. П., 2019, Авари в Європі. Кочовики в системі візантійської дипломатії раннього Середньовіччя. Київ: Темпора.

ЖДАНОВИЧ, О., 2016, Посольства аваров у Менандра Протектора (комментированный перевод фрагментов источника), Золотоордынское обозрение, Т. 4 (4), 881–893.

МЕЛЬНИК, В., 2020, Социально-правовые реалии «Аварского каганата»: фактор *Yersinia pestis* и курс международной правосубъектности восточноевропейского кочевого сообщества, Анналы юридической історії, Т. 4 (3), 30–72.

МИТРОФАНОВ, А., 2016, Аварский каганат как политический феномен языческого этно-религиозного контекста развития христианской ойкумены, Исторические науки. Христианское чтение, 6, 350–370.

ПИЛИПЧУК, Я., 2016, Аварский каганат в системе международных отношений раннего средневековья, *Arhivum Eurasiae Medium Aevi* 22, 125–160.

ПИЛИПЧУК, Я., 2018, *Pax Avarica vs. Pax Bulgarica*. К вопросу о границах авар и болгар в Европе в VI–IX вв., Владетел, държава и църква на Балканите през Средновековието. Сборник в чест на 60-годишнината на проф. д-р Пламен Павлов, 389–418.

History of the Franks by Gregory, Bishop of Tours. 1916, Selections, translated with notes Brehaut E., New York.

History of the Langobards by Paul the Deacon, 1907, Translated by Foulke W. With Explanatory and Critical Notes, a Biography of the Author and an Account of the Sources of the History, Philadelphia.

The History of Menander the Guardsman, 1985, Introduction essay, text, translation and historical notes Blockley R., Liverpool.

References

History of the Franks by Gregory, Bishop of Tours. 1916, Selections, translated with notes Brehaut E., New York. [In English].

History of the Langobards by Paul the Deacon, 1907, Translated by Foulke W. With Explanatory and Critical Notes, a Biography of the Author and an Account of the Sources of the History, Philadelphia. [In English].

MELNIK, V., 2020, *Sotsyalno-pravovye realii «Avarskoho kahanata»: faktor Yersinia pestis i diskurs mezhdunarodnoi pravosubektnosti vostochnoevropeiskoho kochevoho soobshchestva* [Socio-legal realities of the «Avar Khaganate»: the *Yersinia pestis* factor and the discourse of the international legal personality of the Eastern European nomadic community], *Annaly yurydychnoi istorii*, Т. 4 (3), 30–72. [In Russian].

MITROFANOV, A., 2016, *Avarskii kahanat kak politicheskii fenomen yazycheskoho etno-religioznoho konteksta razvitiia khristianskoi oikumeny* [The Avar Khaganate as a Political Phenomenon of the Pagan Ethno-Religious Context of the Development of the Christian Ecumene], *Istoricheskie nauki. Khristianskoe chtenie*, 6, 350–370. [In Russian].

PILIPCHUK, Ya., 2016, *Avarskii kahanat v sisteme mezhdunarodnykh otnoshenii ranneho srednevekovia* [The Avar Khaganate in the System of International Relations of the Early Middle Ages], *Arhivum Eurasiae Medium Aevi* 22, 125–160. [In Russian].

PILIPCHUK, Ya., 2018, *Pax Avarica vs. Pax Bulgarica*. К вопросу о границах авар и болгар в Европе в VI–IX вв. [On the issue of the borders of the Avars and Bulgarians in Europe in the 6th – 9th cent.], *Vladetel, drzhava i tsrkva na Balkanite prez Srednovekoviето*. Sbornik v chest na 60-hodishninata na prof. d-r Plamen Pavlov, 389–418. [In Russian].

The History of Menander the Guardsman, 1985, Introduction essay, text, translation and historical notes Blockley R., Liverpool. [In English].

ZHDANOVYCH, O. P., 2019, *Avary v Yevropi. Kochovyky v systemi vizantiiskoi dyplomatii rannoho Seredniovichchia*. [Avar in Europe. Nomads in the system of Byzantine diplomacy of the early Middle Ages] Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

ZHDANOVICH, O., 2016, *Posolstva avarov u Menandra Protektora (kommentirovannyi perevod frahmentov istochnika)* [Embassies of the Avars at Menander the Protector (commented translation of source fragments)], *Zolotoordynskoe obozrenie*, T. 4 (4), 881–893. [In Russian].

«Одне говорять, а інше думають»: участь посольських місій у ході аваро-ромейської війни 568–570 рр.

Втягнення кочової орди аварів у 557/558 р. до політичної системи під очоленням Константинополя стало співзвучним із появою номадів у східній частині Європи. Сторони, уклавши договір, за яким кочовики виступали федератами Імперії, створили своєрідний баланс сил у регіоні Балкан та Причорномор'ї аж до смерті Юстиніана I у 565 р. Так, за умовами домовленості, аварський каган Баян I зобов'язувався обороняти Дунайський лімес Імперії при умові надання базилевсом грошових виплат та провіанту, і в перспективі – передачі на заселення кочовикам територій провінцій Мезія та Паннонія. Разом з тим, протягом короткого періоду дії договору, аварська знать здійснювала спроби сформувати самостійний політичний курс, на противагу дій римських імператорів. Останні при цьому мали на меті децентралізувати загрозу Імперії з боку варварів.

На практиці, це проявилось у самочинній, експансивній політиці аварів у сфері інтересів Римської імперії у Центрально-Східній Європі. До цього числа належать: грабіжницькі походи аварів на антів, федератів Ромеї, з початку 60-х років VI ст.; територіальних претензій до Константинополя; вимог передачі продовольства та грошових виплат, а також дезінформування аварськими послами Юстиніана Великого. Із зайняттям престолу в Константинополі Юстином II (565–578), Баян I продовжував спроби вийти з-під дипломатичної залежності Імперії. У підсумку, Юстин II здійснив спробу розрубати «гордіїв вузол» у стосунках із кочовиками, що вилилось у короточасне збройне протистояння.

Як і в сьогоденні, на час конфлікту супротивники неодноразово послуговувались дипломатичними переговорами, як засобом до здійснення тиску на свого ворога. Крім того, обидва табори заручались у ході війни підтримкою третіх сторін, які були негативно налаштовані до Імперії (франки, лангобарди) та новоутвореного Каганату (тюрки).

Ключові слова: Аварський каганат, Візантійська імперія, Юстин II, дипломатичні відносини, тюрки, Королівство франків, Лангобардське королівство.

Volodymyr Lahodych, research assistant «Lviv Historical Museum».

Володимир Лагодич, молодший науковий співробітник КЗ ЛОР «Львівський історичний музей».

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-4408>

Received: 21.06.2022

Advance Access Published: October, 2022